

A MAGYAR ZENE TÖRTÉNETI EMLÉKEINEK KIADÁSA.

(Második közlemény.)

III.

A forráspublícatiók épen ma öltének nagyobb méreteket. Angolok, franciák, olaszok, németek versenyt hirdetnek előfizetést kútfősorozatokra. Ezek után sejtethjük, hogy tragikomikusan fog hangozni a kérdés: mi is van hát a magyar zenei monumentákkal?

Mégsem olyan egyszerű a felelet, mert bár nincsenek magyar zenei monumenták, multjuk mégis van.

A zenetörténet a magyar szellemtörténet legjobban elhanyagolt területe. Míg nyelvünk, irodalmunk, képzőművészetünk multjának felderítése rohamosan halad előre, addig a magyar zenetörténet fölött még mindig sűrű homály terjeng, melybe hasztalan igyekszik olykor-olykor mécsvilágot vetni egy-egy művelődéstörténeti részletkutatás. A magyar zene, akárcsak az orosz muzsika, a XIX. század művészete, ekkor jut, e század derekán, gyors kifejlődésre, mely azonban az előző évszázadokra visszanyúló, koronkint látszólag meg is szakadó, de mégis szervesen összefüggő fejlődés eredménye. Alapos ismereteink, de még hozzávetőleges áttekintésünk sincs a magyar zene anyagáról, mely szét van szórva kódexekben, egyházi és világi énekeskönyvekben, félig vagy talán már egészen elpusztult kéziratoss vezérszövegekben és egyéb zenei manuscriptumokban, múzeumok, városok és iskolák könyvtáraiban, templomok sekrestyéiben és kórusain, kolostorok pincéiben, főúri kastélyok padlásain és a jó ég tudja, még miféle helyeken. Évtizedek óta ámitjuk, vagy talán megnyugtattjuk magunkat a magyar zene történeti anyagának tervszerű felkutatásával a közel jövőben, holott még nyilvános könyvtáraink könnyen hozzáférhető kéziratoss és nyomtatott kútfőit sem adtuk ki.¹ Még a

¹ Nem csekély mennyiségű magyar vonatkozású anyag található a bécsi könyvtárakban is, elsősorban a *Gesellschaft der Musikfreunde* könyvtárában.

Rákóczi-kor, vagy az *insurrectio* vagy a *szabadságharc* zenei emlékeinek hiteles kritikai kiadásáról sem beszélhetünk, mert KÁLDY Gyulának,¹ kinek lelkesedésénél csak könnyelműsége volt nagyobb, kiadványait ilyeneknek sem tekinthetjük és ami legkönnyebben lett volna elvégezhető: ERKEL Ferenc tematikus katalógusa sem készült el, ami nélkül ERKEL kutatói egy lépést sem tehetnek, egyházi énekeskönyveink korálszótárát sem állították össze,² helyette azonban fölösleges levélkatalógusok láttak napvilágot.³ De nemcsak a zeneszerzők

V. ö. Eusebius MANDICZEWSKY: Zusatzband zur Geschichte der K. K. Gesellschaft der Musikfreunde in Wien. Sammlungen und Statuten. Wien, 1912.

¹ KÁLDY Gyula kiadványai: *A régi magyar zene kincseiből*. (Kuruc dalok a XVII. és XVIII. században.) *A szabadságharc dalaival és indulói, Régi magyar harci dalok* már bevezetésükkel elárulják szerzőjük járatlanságát és naivitását. Szövegkritikailag KÁLDY módszere — enyhén szólva — a legönkényesebb. *A Magyar Történelmi Társulat* kiadásában megjelent felolvasása: *A régiebb s újabb magyar táncról*, Budapest, 1892 angol nyelven megjelent zenetörténete: *History of Hungarian Music* (London, 1898.) mind megdöbbentően mutatják, hogy mennyire nem volt sejtelve a történeti módszerekről. Viszont érdeme, hogy felébresztette az érdeklődést a régi magyar muzsika iránt. (V. ö. még: RÉTHEY PRIKKEK Marián: *A magyarság táncai*, Budapest, 1924. Sajnos ez a munka is zenei tekintetben dilettáns.)

² Ilyfajta munka a németeknél Johannes ZAHN nagy műve: *Die Melodien der deutschen Kirchenlieder*. Gütersloh, 1889—1893. Band I—VI.

³ A katalogizálás terén is hiányzanak a legszükségesebb szakszerű előmunkák. Mindenekelőtt hiányzik a magyar könyvtárakban található összes régi zeneművek lajstroma, aminőt pl. az angoloknál Walter HAWARD Frere állított össze: *Bibliotheca musica liturgica*. London, 1901, mely a középkori angol-, skót-, és ir egyházi zene kéziratának jegyzéke, az olaszoknál pedig GASPERINI: *Catalogo generale delle musiche antiche esistenti nelle Biblioteche d'Italia*. (Bollettino dell' Associazione dei musicologi italiani. Parma, 1909—1917), s aminőt nálunk általános könyvészeti szempontból SZABÓ Károly adott ki: *Régi Magyar Könyvtár*. Budapest, 1885. I—IV. k. Zenei könyvtáraink közül egy sem adta ki a tulajdonában levő kéziratok műveinek jegyzékét, tematikus felsorolással, aminek tökéletes mintaképe ECORCHEVILLE nyolckötetes munkája: *Catalogue du Fonds de Musique Ancienne de la Bibliothèque Nationale*. Paris, 1910. I—VIII. k., de a régi nyomtatott műveket sem, amilyent BARCLAY SQUIRE tett közzé a *British Museum* régi zenei nyomtatványairól: *Catalogue of Printed Music*. Published between 1487. and 1800. London, 1912, I—II. k., vagy legalább a legértékesebb ritkaságok jegyzékét, mint *Weckerlin: Catalogue de la Réserve de la Bibliothèque du Conservatoire National*. Paris, 1885. Egyáltalán semmiféle nyomtatott zenei katalógusunk sincs, de még a kéziratokak sem catalogue raisonné-k. A *Nemzeti Múzeum* évekkel ezelőtt több kötetben kiadta a birtokában levő zenei levelek jegy-

művei, hanem elméletíróink — MONETARIUS Istvántól VERSEGHY Ferencig — kütfői is kiadatlanok. A zenetörténetnek kifejezetten művelődéstörténeti vonatkozásai is nagyrészt feldolgozatlanok. Nemcsak nyomtatott vagy a kiadásra váró királyi, városi és püspökségi regestákat, számadáskönyveket és okleveleket, de még a Codex Diplomaticusok és megjelent forrás- és emléktárak kütfősorozatos

zékét (Zenei kéziratok jegyzéke: *Zenei levelek*. Budapest, 1921, 1923, 1924, I—II—III. füzet.) azonban ez olyan fényűzés, amelyet nemcsak egyetlen európai nagy könyvtár, sőt zenei szakkönyvtár sem engedett meg magának, hanem még a legtöbb speciális zenei katalógussal rendelkező washingtoni kongresszusi könyvtár sem. V. ö. a SONNECK-féle zenei katalógus-sorozatot. (Publications of the Library of Congress. Washington 1914.)

MICHEL BRENET: *La Bibliographie des Bibliographies Musicales* c. művében (L'Année Musicale. Paris, 1913.), mely az egyetlen ilyfajta jegyzék, három magyar zenei bibliographiáról emlékezik meg. ÉLEK: *Bibliographie des livres de chant magyars* (Magyar Könyvszemle. 1882.). Ez nem más, mint JAKAB Eleknek TOLDY Ferenc jegyzetei alapján összeállított felsorolása: *Adatok Énekeskönyveink bibliographiájához*, melynek hiányosságára RÉVÉSZ Kálmán még a Könyvszemle ugyanabban az évfolyamában reámutatott: *Adalékok Énekeskönyveink bibliographiájához*. Azóta énekeskönyveink száma megsokszorozódott. (V. ö. ERDÉLYI Pál: *Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században* ugyane folyóirat 1899. évfolyamában.) A Brenettől említett második bibliographia DANKÓ József: *Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae*. Buda-Pest, 1893, könyvészeti felsorolása, mely azonban nem zenei természetű. Végezetül következnek CSIKY: *L'ancienne musique d'art hongroise*, essai bibliographique en langue magyare dans: Magyar Könyvszemle XIII. 1905, pp. 116—133, azaz CSIKY János: *Régi magyar művészeti zene* c. dolgozata, mely úgy bibliographiailag, mint kritikai megállapításaiban pontatlan és téves. Jellemzésül csak annyit, hogy még azt sem tudja, hogy a BEZARD-féle *Thesaurus Harmonicus*-ban (Köln, 1603.) szereplő JOANNES BACFORT alatt BAKFARK Bálintot kell értenünk, amit már Mátray Gábor száz év előtt is tudott: Bacfort János, Bacsare Bálint és Grafus v. Greffius Bálint, e három személy alighanem ugyanezen egy személy, Graeve v. Bakfark Bálint lesz. (*A muzsikának közönséges története*. Tudományos Gyűjtemény. Pest, 1832. III. évf.) — Sajnos, nincs olyan bibliographiánk, mint a Grattan FLOOD-féle *Irish musical bibliography* (Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft. Jahrgang XIII. B. 3.), de még a magyar zene lexiconával sem rendelkezünk, mely encyclopaedia formájában nyilvántartaná, a magyar muzsika elméletének és történetének, valamint a magyar irodalom és nyelvészet, művelődéstörténelem, folklór, tánc-történet, képzőművészet stb. zenei vonatkozású problémáit, aminő az angoloknál Jeffrei PULVER szerkesztésében látott napvilágot: *Dictionary of Old English Music*. (London, 1923.) A lelkes, de naiv és tudatlan SÁGH József 1879-ben kiadott ugyan egy *Magyar Zenészeti Lexicon*-t, ami azonban teljesen hasznavehetetlen. A derék budai KRÜCHTEN József, akinek a Tudományos Gyűjtemény 1818. évfolya-

kincesbányáját sem aknáztuk ki. Pedig CSÁNKY Dezső MÁTYÁS udvarának rajzával¹ a zenei adatok felhasználására a történelmi korrajzban már negyven évvel ezelőtt példát mutatott. RADVÁNSZKY Béla a régi magyar úri élet rajzával,² TAKÁTS Sándor törökvilágbeli korképeivel,³ és nemrégiben FOGEL József II. Lajos és II. Ulászló korának történetével⁴ olyan adatokat hoztak napfényre, amelyeket alapjában zenehistorikusoknak kellett volna kiásniok. A külföldi levéltárakban és könyvtárakban is sok, a magyar muzsikára vonatkozó művelődéstörténeti adat rejtőzködik.⁵ A magyar királyi és

mában A *Honny Művészség és Művészek eránt* című cikke adta az ötletet SZENDREY János *Magyar Képzőművészeti Lexicon*-ának megjelenésére, a zenében is buzdítólag hathatott volna, mert ugyancsak az ő tollából közölte a *Cécilia* (Mainz, 1826. Band 5.) a *Musikzustand in Ungarn* címmel megjelent cikket.

¹ CSÁNKY Dezső: Mátyás udvara. Budapest, 1884.

² RADVÁNSZKY Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. Budapest, 1896. I. k. VIII. Foglalkozás, időtöltés, játék.

³ TAKÁTS Sándor: Rajzok a török világból. Budapest, 1915. I. k. A török-magyar énekesek és muzsikások. V. ö. még *A régi Magyarország jókedve* Budapest, 1921. XIII. A régi magyar trombitások.

⁴ FOGEL József: II. Lajos udvara. Budapest, 1916. — II. Ulászló udvara Budapest, 1917.

⁵ Az elmúlt évben ráakadtam Párisban I. FERENC francia király számadás-könyveiben JEAN de MOUSSECADEL nevére, aki a magyar királynő kornétása volt és aki a francia reneszánsz zenekedvelő uralkodóját a magyar királynő franciaországi látogatása alkalmával nagyon gyönyörködtethette, mert a király neki és társainak négyszázötven livrest utaltatott ki pénztárából. (A magyar királynő: V. Károly nővére, II. Lajos özvegye, *Mária*, akinek hangszerleltárát a madridi Palacio Real levéltára őrzi: Inventarios Instrumentales de la reine Maria de Hungria. V. ö. FELIPE PEDRELL: *Emporio científico e historico de Organografia Musica Antigua Española*. Barcelona, 1901.) Lásd: *Catalogue des Actes de François I.* Paris, 1905. Tome VIII. p. 273. V. ö. még Henri PRUNIÈRES: *La Musique de la chambre et de l'Ecurie sous le règne de François I.* 1516—1547. Paris, 1911. ORTVAY Tivadar könyve: *Mária*, II. Lajos magyar király neje (XXIII. fejezet. *Mária* tudományos, szépművészeti és zenei foglalkozása.) Budapest, 1914, nem ismeri a kérdéses adatot.

A Magyarországon járt idegen zenészek (WILLAERT, STOLTZER, MONTEVERDE, stb.) nálunk való tartózkodását még mindig homály borítja. André PIRRO nemrégiben kimutatta, hogy Jean CORNUEL cambrai-i zeneszerző és énekes, aki egész Közép-Európát bejárta és tagja volt a római SAN PIETRO, úgyszintén a SFORZÁK milanói kórusának is, MÁTYÁS udvarában is megfordult. 1483-ban a cambrai énekkart adminisztráló prelátust Budára küldték, ahonnan ez áradozva írt Mátyás kórusáról. Később Budáról több énekest szerzödtettek

erdélyi fejedelmek udvari muzsikájának történetét¹ épúgy meg kell írni, mint az ESZTERHÁZY hercegek zenekarát, amely iránt a külföld is legnagyobb érdeklődéssel viseltetik.² A nagymestereknek hazánkkal való kapcsolata sem került még feldolgozásra.³

De bárhogy is csábít és izgat a probléma sokfélesége, ne kalandozzunk el a zenei művelődéstörténet sokszor száraz, de nem egyszer romantikusan érdekes területén, amelynek végre is csak alárendelt jelentősége van, amíg az elsőrendű feladatot: *a magyar zene emlékeinek összegyűjtését és hiteles, történeti kiadását* nem valósítottuk meg. Mondottuk, hogy a magyar zenei monumentáknak multjuk van. Ez a mult jellegzetesen magyar sors.

Míg a nyugati kultúra hullámverése az elmúlt századokban többnyire csak bizonyos idő leteltével ért el hozzánk, addig a magyar zenetörténetírás alapvetése nemcsak egyidejű a külföldivel, de attól némiképp független. A magyar zenetörténetírásnak is megvolt a maga triász, melynek időrendi szereplése és munkaköre szinte egybeesik a belga zenetörténetírás nagyhírű triászával. A három magyar zenetörténetíró: MÁTRAY Gábor, BARTALUS István és PONORI THEWREWK Emil. FÉTIShez, a nagy gyűjtőhöz és kutatóhoz hasonlóan, aki főművében (*Biographie universelle des musiciens*. I. édition Paris, 1837.) ma is csodálatot keltő, roppant anyagot hordott össze, MÁTRAY, akkor

Cambraiba. (*Roger de Lignoquercu* cambrai énekesnek hagyatékában magyar pénzdarabokat találtak.) Cambraiban egyébiránt az *ad corripendum fornicatores* kiválasztott kanonokokat *docteur de Hongrie*-nak nevezték a levéltári regiszterek tanúsága szerint. (*André Pirro: Jean Cornuel vicaire à Cambrai.*) *Revue de Musicologie*. Paris, 1926. No. 20.

¹ FÖKÖVI Lajos két cikke: *Musik und Musiker am Hofe Gabriel Bethlens*. (Monatshefte für Musikgeschichte. Berlin, 1898.) és *Musik und musikalische Verhältnisse in Ungarn am Hofe von Matthias Corvinus* (Kirchenmusikaliches Jahrbuch. Regensburg, 1900.) nagyon hiányos. Kutatásainknak mintául szolgálhat Henry Cart de *Lafontaine* jeles műve: *The Kings music; a transcript of records relating to music and musicians 1460—1700*. London, 1909.

² Az Eszterházyak zenekaráról még mindig az egyetlen forrásmunka KARL FERDINAND POHL: *Joseph Haydn*. Leipzig, 1877—1882. I—II. k. Az énekesek és zenészek névsora a II. kötetben. V. ö. még J. G. *Prodbomme: Les Esterházy*. Une famille de princes dilettantes. *Revue Internationale de musique*. Paris le 15. juin 1898.

³ Egyetlen ilyenmű munka *Wagner Rikárd és Magyarország*. c. kötetem,

még ROTHKREFF Gábor, a *Tudományos Gyűjtemény* 1828—1832. terjedő évfolyamaiban *A muzsikának közönséges története* című értekezésében a magyar zenével kapcsolatos itthoni és külföldi kútforrások széleskörű és meglepő apparátussal állította össze, hogy e munkája nemcsak még ma is az egyetlen magyar zenetörténeti bibliographia, melynek adatai kevés kivétellel most is megállják helyüket, hanem egyszersmind kijelölése a magyar zenei monumenták anyagának. MÁTRAY Gábor egyformán jártas a történelemben, az egyetemes és magyar zenetörténelemben, a magyar nyelv és irodalom történetében. TINÓDI dalainak, valamint a HOFGREFF énekeskönyvnek kiadása, melyekre a M. Tud. Akadémia megbízásából vállalkozott, bármennyire revizióra szorul is, még ma is első és egyetlen zenetörténeti forráskiadásunk. Ugyancsak magyar zenetörténeti munkásságához tartozik az a történelmi hangversenysorozat is, melyet 1867-ben indított meg a magyar zene emlékeiből, a vezetése alatt álló *Nemzeti Zenedé*-ben. Fáradhatatlanul kutatott és gyűjtött. Mikor Bartalustól értesült BAKFARK Bálint lanttabulaturáinak krakkói példányáról, tüstént megkéri ESTREICHER Károlyt, a krakkói könyvtár igazgatóját, készítsen másolatot BAKFARK néhány kompozíciójából és mielőtt még BARTALUS egyéb kutatásai miatt hozzá jutott volna BAKFARK betűírásának megfejtéséhez, érintkezésbe lépett TAPPERT és NOTTEBOHM német zenetörténészekkel, nem érezvén magát elég erősnek az olasz tabulatura titkaiban és tudva, hogy itthon — akárcsak manapság — senkitől sem várhat segítséget a kompozíciók megfejtése ügyében. A lipcsei könyvtárba pedig elküldi LANGER Viktort, hogy vegyen másolatot a PAIX-gyűjtemény magyar passamezzojáról. Külföldi tudósokkal állandó kapcsolatot tart fenn. Vizsgálja népdalaink sajátosságait.¹ MÁTRAY Gábor, aki mint a *Nemzeti Színház* zeneigazgatója, a *Nemzeti Múzeum* könyvtárának őre s a *Nemzeti Zenede* igazgatója egyaránt beírta nevét a magyar szellemtörténetbe, a magyar nemzeti monumenták gondolatának első felvetője.

mely a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában látott napvilágot 1916-ban, sajnos, azóta sem talált követőre. Kívánatos volna, ha a jövő évi Beethoven-jubileumra a mesternek Magyarországhoz való viszonya is megvilágíthatnék.

¹ *A magyar népdalok kitünőbb sajátosságairól.* Akadémiai Ért. Pest, 1852.

A MÁTRAY Gábortól megkezdett úton haladt tovább a feldolgozó COUSSEMAKER példájára BARTALUS István, akinek munkásságában szerencsésen egyesült a gyakorlati zenész, a történetíró, a filológus, de még a folklorista is. Ezúttal nem szólhatunk részletesen nagyszabású és alapvető munkásságáról, melynek egyik legnagyobb érdeme, hogy külföldi utazásai segítségével — itthon hiányzott minden tudományos fölszerelés, akárcsak ma — meg tudta szerezni a zenetörténeti készültséget és lépést tudott tartani a külföld tudományos haladásával. Csak *A Magyar egyházak szertartásos énekeiről*,¹ ESZTERHÁZY Pálról, BAKFARK Bálintról szóló nagyértékű dolgozataira és népdalgyűjteményeire utalunk.² Korán felébredt érdeklődése a külföldi könyvtárak iránt is remélve, hogy ott magyar zenei emlékeket lelhet. Végigkutatta a felsőausztriai kolostorokat és könyvtárakat nem sok eredménnyel ugyan, de annál sikeresebben a német és lengyel könyvtárakat.³ Sajnos, BARTALUSnak, akié az oroszánrészt a magyar monumenták anyagának összegyűjtésében nem adatott meg, hogy a magyar zenetörténetírás tudományának népszerűsítésében irányítóan és nevelően hathasson a katedréről. Nem sikerült bejutnia az egyetemre, ahol nyelvben és gondolkodásban idegen adta elő a zenetörténelmet: SCHÜTZ Miksa, akinek sem érzéke, sem készültsége nem volt a magyar zenetörténet problémáinak tudományos tárgyalásához. Az újonnan megnyílt *Zeneakadémia* sem vette igénybe munkásságát, helyette két lelkes ábrándozó: KÁLDY Gyula, de főképp ÁBRÁNYI Kornél nyomult előtérbe. KÁLDYban megvolt THALY Kálmán lelkes rajongása a Rákóczi-korszak iránt, de nem volt meg benne sem Thaly kitartása, sem szorgalma.⁴ Kiadásai mind a legalaposabb revízióra szorulnak.⁵ ÁBRÁNYI Kornélnak, a kor hivatalos zenetörténetírójának

¹ Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből. Magyar Tudományos Akadémia kiadása. 1869. I. k.

² U. ott: Adalékok a magyar zene történelméhez. M. Tud. Akadémia. Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből. 1890. Budapest, 1882. X. k.

³ U. ott: Jelentés a felsőausztriai kolostoroknak Magyarországot illető kéziratairól és nyomtatványairól a Magyar Akadémiához. Budapest, 1870. I. k.

⁴ THALY Kálmán különben nagyon röviden végez a Rákóczi-kor muzsikájával. (*Irodalmi és műveltség-történeti tanulmányok a Rákóczi-korból*. Pozsony, 1885.)

⁵ EÖTVÖS Károly KÁLDY Gyula méltatása (SZILÁGYI és KÁLDY) Eötvös műveinek XVII. kötetében (Budapest, 1906.) — novella.

működésében az értéket kizáróan agitatórikus tehetsége és lelkes magyarsága — főképp a hatvanas években a tőle szerkesztett *Zenészeti Lapok* hasábjain — jelenti. Mindenre inkább gondolt, mint a monumenták anyagára. Egyebekben meg kell mondanunk, hogy önkényes adatgyártása, a kritikai érzék teljes hiánya és módszertelen, rapszódikus kapkodása, folytonos anekdotázása, mely legszembetűnőbben *A magyar zene a XIX. században.* (Budapest, 1900.) című terjedelmes kötetében mutatkozik, valóban paródiája minden történetírásnak.¹

Ezek a romantikus, naiv fantaszták tudományos képzettségük hiánya miatt nemcsak saját maguk voltak képtelenek a magyar zenei monumenták anyagát összegyűjteni, vagy szakszerűen foglalkozni a magyar zenetörténet legégetőbb problémáival, de fantazmagóriáik a történeti kutatás realitásai helyett téves irányba terelték az utánuk következő nemzedéket, mely a történeti módszerek legelemibb követelményei felől tájékozatlan maradt. Így ÁBRÁNYI Kornél magyar zenetörténeti és elméleti katedrájának egyik örököse a történeti módszerek gyakorlati alkalmazása helyett a magyar faji frázis hatóerejét az OHM-féle elektrokémiai törvény képletével vélte megállapítani!²

BARTALUSznak kortársa, egyben utódja a magyar zenetörténetírás munkájában PONORI THEVREWK Emil, akit klasszikus filológus létére, elsősorban a nyelvvel összefüggő, tehát metrikai és ritmikai kérdések érdekeltek. De nemcsak ilyfajta problémákkal foglalkozott, megvolt az érzéke a történeti kérdésekhez és módszerekhez is. Ő állította össze CSERMÁK Antal szerzeményeinek első és egyetlen lajstromát, egyúttal megteremtője a magyar zenetudományi prózának is.³

A magyar zene tudományos tárgyalása című nagyfontosságú

¹ KÁLDY Gyuláról lásd SEPRŐDI János cikkét a *Budapesti Szemle* 1906. évfolyamában. Seprődi részletesen szól *Feladatok a magyar zene körül* c. tanulmányában (*Budapesti Szemle*. 1906. évf.) KÁLDYról és ÁBRÁNYI Kornélról is.

² Dr. MOLNÁR Géza: *A magyar zene elmélete*. Budapest, 1904. Bevezetés: *A faji elem a művészetben*. X.

³ PONORI THEVREWK Emil: *A magyar zene tudományos tárgyalása*. M. Tud. Akadémia. Értekezések a nyelv- és néptudományok köréből. XV. k. Budapest, 1890.

dolgozatában elmondja, hogy zenénk tudományos tárgyalására szükség van:

1. A zenénkre vonatkozó bel- és külföldi művek ismeretére,
2. a történelmi kútfőkben található zenei adatok gyűjteményére,
3. a régi időkben ránkmaradt zenedarabok lehető teljes sorozatára,
4. mai nép és műzenénkre, valamint
5. a külföldi zenében és történelemben való jártasságra.

Végezetül felállítja az alábbi nagyfontosságú tételt:

Valamint a nyelvtudománynak *Nyelvemléktárra* volt szüksége, épen úgy szüksége van a zenei tudománynak *Zeneemléktárra*. Szükség van a kiadatlanok rendszeres összegyűjtésére s célszerű közrebocsájtására.

E néhány sor megadja a magyar zenetörténetírás legfőbb feladatát. Nem vehetjük rossz néven, hogy az analógiát THEVREWK a hozzá legközelebb álló tudományból, a philológiából vette, de legalább pontosan megjelölte a munkát, megsürgette elkezdését. Ugyanekkor szól THEVREWK — BARTALUS nyomán — a történelmi folklórról is, mikor ez a tudomány még alig hogy napvilágot látott Angliában: *A módszeresen készült descriptiv és összehasonlító zenetudomány mutatja nekünk saját zenénk lényeges sajátosságait*. Sajnos itthon még ma is csak a leíró folklórnál tartunk. Történelmi folklór-kísérlettel nálunk SEP-RŐDI János (Marosszéki dalgyűjtemény),¹ FRANKEL (Fabó) Bertalan (Magyar dalcsirák),² újabban KODÁLY Zoltán próbálkozott meg (Argirus királyfőről szóló dolgozatában).³ THEVREWK a ritmustörténet fontosságát is tisztán látja. A népzene iránt való lelkesedése egyben a kútfők nemismerése arra a kijelentésre ragadtatja, hogy zenénk tősgyökeres sajátosságait egyedül a népdal fogja megmutatni és bebizonyítani. Ma, mikor a külföldi zenetörténettudomány oly rendkívüli óvatosságot tanusít a folklór eredményeinek történelmi kutatásokban való érvényesítésére: ez az állítás mindenesetre túlhaladott.⁴

¹ Ethnografia. 1901., 1902., 1906. és 1912. évfolyam.

² Ethnografia. 1903. évfolyam.

³ KODÁLY Zoltán: Argirus nótája. Ethnografia 1918. évfolyam.

⁴ Georg SCHÜNEMANN: Über die Beziehungen der vergleichenden Musikwissenschaft zur Musikgeschichte. Archiv für Musikwissenschaft. Leipzig. Jahrgang 1919—20.

Zenetörténet és folklór két egymástól merőben különböző, önálló tudomány. Naiv járatlanság, mely ma a magyar zenetörténet emlékeinek hiteles megfejtését folklorisztikus alapon képzei el. Történeti kútfőket nem lehet a folklór, hanem kizáróan a történettudomány módszerével megfejtetni. Viszont a zenetörténet támpontot nyújthat a folklór eredményeinek megvilágításához. (Történeti folklór.)

A három kiváló magyar zenetörténész szellemi végrendelete, mely egyenesen és határozottan mutatja az utat, hogyan kell haladnunk: nem talált végrehajtóra. Ismerjük SZÉNYFFY Gusztáv tragikus sorsát. MÁTRAY lelkes és szorgalmas tanítványa, BOGISICH Mihály püspök is elfáradt. Többeket foglalkoztatott azóta az elmúlt évtizedekben a magyar zenei monumenták gondolata. Magam is már tíz év előtt készítettem egy részletes tervezetet, mely azóta is ott porosodik a kultuszminisztérium irattárában. Nem foglalkozhatunk most az okok feszegetésével, hogy miért nem fejlődhetett Magyarországon a zenetörténet tudománya és miért sekélyesedtek el a szakszerű képzettség hiánya miatt sokszor a legdicséretesebb törekvések a dilettantizmus fertőjében vagy váltak meddővé az avatatlanság és közömbösség miatt, miért oly primitív még ma is három legnagyobb nyilvános könyvtárunk zenei fölszerelése, miért nincs egyetlen egyetemünkön sem a zenetörténetnek szemináriummal kapcsolatos rendes tanszéke, miért nem jelenik meg nálunk tudományos zenei folyóirat, miért nincs Zenetudományi Társaság stb., stb.¹ Csak arra

¹ Míg a zenei folklór iránt BARTÓK Béla és KODÁLY Zoltán — sajnos még kiadatlan — gyűjtése felköltötte az érdeklődést, sőt Bartók *Krohn* Ilmari finn folklorista (a *Suomen kansans sävelmia*. Helsinki, 1899—913. kiadója) rendszere (*Über das lexikalische Ordnen von Volksmelodien*. Kongressbericht der Internationalen Musikgesellschaft. Leipzig, 1907.) alapján *A magyar népdal* (Budapest, 1924.) kissé általánosító címe alatt szisztematizálta már gyűjtése eredményét, a magyar zenetörténettudomány jelene sivár és vizsgálatlan képet mutat. Néhány többé-kevésbé sikerült részletkutatás compilatiója, ugyanazon gondolat ismételtetése, legföljebb más formában, mint HOFEKER Imre dolgozatai: az egész, amit találunk a nagyhangú reklámszavak mögött. Ritka az oly eredeti kutatás, mint SZTANKÓ Béla munkája a Pallas lexicon pótkötetében a lőcsei tabulaturás könyvről. Bár rendkívül naivul és csaknem teljes híjával a tudományos felkészültségnek, de mégis gondolatébresztően, vetett fel problémákat FABÓ Bertalan könyve: *A Magyar Népdal főbb sajátosságai*. (Budapest, 1905. V. ö. e. könyvről SEPRŐDI János bíralatát a *Budapesti Szemle*, 1906.

akarunk rámutatni, hogy még az a kis előrehaladás is, amit olykor láthatunk a véletlen műve. Így SEPRÓDI Jánosnak, a *Kájoni kódex* ismertetőjének, nem lett volna szándékában megvizsgálni a sokat emlegetett kódexet, ha a kódex első kivizsgálójának, RÁDULY Simon ferencrendi barátnek, közbejött halála miatt RÁDULY kéziratái nem maradnak SZÉCHY Károly birtokában, akinek özvegye a hagyatékot SEPRÓDI Jánosnak megmutatta.¹

évfolyamában.). Tizenöt év előtt a zenetudomány két lelkes barátja: HERRMANN Antal és MAJOR Gyula megpróbálkoztak tudományos színezetű folyóirattal: *Ungarische Musikologie* (1911, Vác.), mely az *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* melléklete volt; (itt jelent meg PÁLÓCZI HORVÁTH Ádám énekeinek facsimilés kiadása is), sajnos, néhány szám után ez a vállalkozás is megszűnt. Az 1914 tavaszán APPONYI Albert gróf elnökletével megalakult *Országos Magyar Zeneművészeti Társulat* történeti szakosztálya is a háború miatt csak az ígéreteknel maradt. Félszázad óta semmi sem történt művelődéstörténeti kísérleteken kívül. (ORBÁN József; A sárospataki énekkar története. Sárospatak, 1882. — DRUMÁR János: A debreceni zenede története. Debrecen, 1913. — GEYER József: Magyar hegedűkészítők. Budapest, 1913. — Dr. KERESZTY Viktor: A Pozsonyi Egyházi Zeneegyesület története. Pozsony, 1916. — Dr. CSATKAI Endre: A soproni muzsika története. Sopron, 1925. — Isoz Kálmán: Buda és Pest zenei művelődése. Budapest, 1926.) stb. — Városaink sem iratták meg zenei életük történetét, holott az ilyfajta monografiákra a külföld már rég példát mutatott. (FLORIMO: *Cenno storico sulla scuola musicale di Napoli*, 1884. Vol. I—IV. — WUSTMANN: *Musikgeschichte* Leipzigs, 1909. stb.) A külföldön megjelent magyar zenetörténeti munkák is felette gyarlók, mit a SOUBIES-féle: *Histoire de la musique en Hongrie*. Paris, 1900, ha pedig magyar kézből valók, épen nincs köszönet bennük. A LAVIGNAC-féle óriás, tíz kötetre tervezett *Encyclopédie Générale de la musique*. (Paris, 1914), a legnagyobb ilyenmű vállalkozás, melyből már hét kötet megjelent, BERTHA Sándor tollából közöl fejezetet Magyarországról. Ez a fejezet páratlan összevisszasága a legképtelenebb zagyvaságoknak. Újabban az EAGLEFIELD HULL-tól szerkesztett *Dictionary of Modern Music*. London, 1924, melynek magyar cikkeit két kiváló zeneköltőnk írta, szomorú példája, hogy az elfogultság és pártoskodás mire lehet képes. Csak így magyarázhatjuk, hogy e lexiconban hasztalan keressük a *Hiszkegy* szerzőjének, a magyar zene régi munkásának nevét, de megtaláljuk a két magyar dolgozótárs kiadójának alkalmazottját, aki történetesen zenét is szerez.

Egy idő óta új magyar zene — új magyar zenetudomány reklámjelige mellett bizonyos irányból síp és dobszó hangzik fel egy-egy compilatio megjelenésekor, amely azonban egyetlen új megállapítással sem gyarapítja ismereteinket a magyar zene történetéről, ami nem is lehetséges a magyar zene monumentáinak kiadása előtt.

¹ SEPRÓDI János: *A Kájoni kódex irodalom- s zenetörténeti adalékai*. Irodalomtörténeti közlemények. Budapest, 1909. XIX. kötet.

IV.

Mindenekelőtt ki kell adnunk a magyar zene emlékeit, helyesebben a zene magyarországi emlékeit, azaz a magyar zeneszerzők, valamint a nálunk élt idegen s a külföldön tartózkodó magyar zenészek gyakorlati és elméleti műveit, ahol szükséges fototipikus másolatokkal és minden kötet élén többnyelvű bevezető tanulmánnyal.

Vissza kell tehát térnünk oda, ahol MÁTRAY, BARTALUS és THEWREWK elhagyták, természetesen az ő kutatásaikat is alávétve, az immár elkerülhetetlen revíziónak. Ez a legelső és legsürgősebb tennivaló, mert az anyag mindennap romlik és pusztul, máris igen sok pótolhatatlan veszteség ért: BEJTHE István kótás énekeskönyve elveszett,¹ VERSEGHY egyik kéziratos énekeskönyve máig sem került elő² és tragikus volna, ha úgy járnánk, mint régi hangszereinkkel, melyek jórésze feldolgozatlanul és meghatározatlanul kallódott el, amire csekély vigasztalás, hogy szakember hiányában a még meglevőket mai napig sem dolgozták föl, úgy hogy az *Organographia Hungarica* megírása leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik.³ Újból hangsúlyozzuk, hogy mindaddig a magyar zene-történetben érdemleges, de még csak komoly munkát sem lehet végezni, amíg monumentáinkat nem adjuk ki. Mielőtt a tervezetre, mely — hangsúlyozzuk — csak a típusokat kijelölő vázlat kíván lenni, nem pedig bibliográfia, áttérnénk, már most válaszolnunk kell egy ellentetésre, amely főképp gyakorlati zenészek részéről szokott elhangzani, akik ezen, szerintük elavult ócskaságoknál, sokkal szívesebben látnánk nyomtatásban saját symphoniáikat: vajjon sikerrel

¹ CSIKY János id. dolgozatában TOLDY Ferencsel szemben vitatja, hogy BEJTHE énekeskönyvében nem voltak kóták, de állítását nem tudja bizonyítani.

² *A Parnassus hegyén zengedező Magyar Műsának szószati, melyeket egybeszedte egy hazafi tulajdon mulatságára.*

³ Milyen megdöbbentő dilettantizmussal kezelték nálunk a hangszereket: bizonyosság reá az ezredéves kiállítás hadtörténelmi katalógusa (*Magyar Hadtörténelmi Emlékek az Ezredéves Országos Kiállításon*. Budapest, 1896.), mely a 3399. szám alatt kiállított harci trombitáról azt írja, hogy *kürt* egyenes hangcsővel és *klarinet* alakú szájjal! E hangszermechanikai képtelenség oka, hogy nem tudták a különbséget az egyszerű nyelvsíp és a tölcséres fuvóka között

járhat-e egy ilyen vállalkozás Magyarországon? Fölösleges mondanom, hogy a kérdés nem anyagi, hanem erkölcsi sikerre céloz. A külföldi monumentákban — mondják — nagy mesterek remekművei váltak közkinccsé, míg nálunk — folytatja az ellenvetés — csak kezdetleges kísérletek közzétételéről lehet szó, melyektől meglepetést úgysis hiába várunk. E felfogás merőben téves és megint csak a magyar muzsika igazi történetének, tehát a kútfőknek, nem ismerésén alapszik. Kétségtől a legszerényebb, legkezdetlegesebb zenei kísérletet is, amennyiben zenetörténeti vagy történeti jelentősége van, mint a JÓZSEF nádor és MÁRIA PAVLOVNA orosz nagyhercegnő lakodalmára készült compositióknak, be kell sorolni a monumentákba, melyek elsősorban történelmi kutatások céljait szolgálják. Azért akadni fog egész sereg olyan munka, kivált a gyűjteményes dal-kódexekben, valamint a magyar műdalok között, amelyeknek tartalma költői szépségeivel csodálatot fog kelteni. És Nagy-Magyarország szellemi felsőbbségének, politikai hatalmának, ezek is oly tanubizonyosságai, amelyek fölébresztik a nemzetközi érdeklődést is. Ha pedig körültekintően megszervezzük az anyaggyűjtést, mennyiségben és minőségben is elsőrendű szaporulatra lehet kilátásunk. Mert a rendelkezésünkre álló anyag — mely különben folytonos kallódásnak és pusztulásnak van kitéve — bár bő és gazdag, mégsem szabad vele megelégednünk, hanem fel kell kutatnunk Nagy-Magyarország területén minden helyet, ahol a legcsekélyebb adatot is gyaníthatjuk.

Részletes programot adni egy ilyen vállalkozásnál, tudjuk, hogy szinte lehetetlen és amennyire pontos és határozott irányelvek szerint történik az általános keretek föllállítása, époly alkalmoszerű és esetleges az egyes művek közzétételének sorrendje, mely számos, előre nem látott, körülménytől függ.

A magyar zenei monumentáknak ki kell terjedniök valamennyi kor anyagára és a legjellemzőbb típusokat kell bemutatniok, hogy a kor zenéjéről lehetően tökéletes képet nyerhessünk.

A külföldi monumenták — kivéve amelyek bizonyos időszakhoz kötöttek — rendszerint a XVIII-ik századdal záródnak. Az osztrák monumenták azonban átnyúlnak a XIX. századba, épen legutolsó kötetük STRAUSS János keringőit adja.

A magyar zenei monumenták anyagát nem csekély részben a XIX. század szolgáltatja, amely tulajdonképeni kialakulási kora a műzenénknek. Azonfelül nálunk egyáltalán nem volt és nincs semmiféle kritikai kiadványsorozat, úgy hogy itt gondolunk ERKEL Ferenc vezérkönyveinek kiadására is. Egy-két kivételtől eltekintve úgy hisszük, legcélszerűbb volna időhatáru a kiegyezés évét, 1867 esztendő, megvonni — bár politikai dátumnak nem igen lehet szerepe a zenetörténetben — mert ez a magától kínálkozó időpont a szükséges történeti távlatot is szolgáltatja.

Előre kell még bocsátanunk, hogy egyes darabok, illetve dalok esetleg többféle vonatkozásban is közzétételnek majd. Pl. némelyeket megtaláljuk a *Rákóczi-kor zenéje* című kötetben és megtaláljuk PÁLÓCZI HORVÁTH Ádám gyűjteményében is. A régi énekeskönyvekben az egész anyagot kell kiadnunk újra, tekintet nélkül arra, hogy kifejezetten gregorianumról van e szó, vagy pedig népies dallam rejtezik az egyházi szöveg mögött, a teljesen azonos ismétlés esetének kivételével. (MÁTRAY Gábor szerint különben a régi magyar egyházi és világi dalok jóformán «egy húron pendültek».)

Újabbkori művekben különböző szempontok szerint lehet szelekcióval élni.

Az összes kódexek (kódexek alatt értem nemcsak az irodalomtörténet által kifejezetten kódexnek nevezett műveket, hanem a kéziratok énekeskönyveket, melyek rendszeren nem a nép, hanem a kántorok használatára irattak) zenei anyagát fototipikus másolatban közöljük, aztán egykorú átirással és mai megfejtéssel, szigorúan ügyelve, hogy ahol csak cantus firmus van (számozott basszusról itt úgy sem lehet szó), ne harmonizáljunk s egyáltalán bele ne komponáljunk, ami főképp a dilettáns zenetörténetíróknak, a zenehistoria terére kiránduló zeneszerzőknek, ma is kedvelt foglalkozása. A folklórban is veszedelmes ez, itt pedig történelemhamisítás.¹

Vegyük először a kéziratok vokális egyházi zene főbb emlé-

¹ Újból hangsúlyozzuk, hogy a magyar zenei paleografia épen kezdetlegessége miatt rendkívüli nehézségeket támaszt. Nemcsak a *líkóták* menzúrái primitívek, de még PÁLÓCZI HORVÁTH Ádám is meglegszik az egész hangjegy majdnem kizárólagos használatával.

keit. Kezdenünk kell a PRAY-kódex szerény neumáival, az Egyetemi Könyvtár XIII. századbéli *Antiphonarium*ának latin Mária-párdalával, majd a Nádor-kódex Mária-himnuszával, a Nemzeti Múzeumban őrzött XIV. századbéli Psalterium psalmusaival (Cod. Lat. Medii Aevi 366).¹ Az Egyetemi Könyvtárban őrzött XVII-ik századból való magyar *Cantionale*, az ú. n. *turóci* jezsuita kódex, az *újhelyi* pálos graduál. A pálosok számára írott *Szántó-Gyöngyösi*-kódex, mely a XVII. század elején másoltatott. A protestánsok közül, a *sárospataki* PATAY-graduál, CSÁTHI-graduál, másként pataki himnárium és a nagyfontosságú BATTHYÁNI-kódex.² Ebben az időben a hitfelekezetek egymás énekeit énekelték. Így keletkezett e kódex körül régóta folyó és végérvényesen még ma sem eldöntött vita a katolikusok, reformátusok és unitáriusok között, hogy e kódex alapján melyik hitfelekezet graduálja. Azután KÁJONI mise és litánia-gyűjteményét: *Organo Missale* (1667) és amit legvégére hagyunk, mert világi zenét is foglal magában: a KÁJONI-kódex 1667-ből, melynek az egyházi részen kívül világi tartalma tizenhárom magyar tánc, négy magyar, három latin, két cigány ének, két oláh tánc és tíz külföldi komponista: köztük VIADANA, BANCHIERI, SCHÜTZ és mások művei, s amely legfontosabb e korban és legrégebb, sőt egyedüli emléke a magyar világi muzsikának, tehát a legrégebb népdalgyűjteményünk is.

Most következnek a nyomtatott énekeskönyvek. Sajnos, a sok graduale, cantionale, impressum, funebre, passionale, rituale és psalterium között aránylag kevésben van hangjegy.

A besorolandók a következők:

GÁLSZÉCSY István énekeskönyve 1536.

HOFFGREFF-féle énekeskönyv 1554.

¹ V. ö. Dr. LURINICH Imre: Magyar psalterium a XVI. századból. (Magyar Könyvszemle. 1904 április—júniusi füzet.)

² V. ö. VOLF György: A BATTHYÁNI-kódex irodalomtörténeti és liturgiai fontossága. (Egyet. Philológiai Közlöny. XIV. k.) — HORVÁTH Cyrill: A BATTHYÁNI-kódexről. (Irodalomtörténeti Közlemények. 1905. évf.) — KANYARÓ Ferenc: A BATTHYÁNI-kódex mint unitárius graduál. (Egyet. Philológiai Közlöny 1907. évf.) és KARDOS Albert megjegyzéseit: Unitárius graduál és a BATTHYÁNI-kódex. (U. o. 1908. évf.)

A *kecskeméti énekeskönyv*. 1637.

GELEJI KATONA: Öreg Graduál. 1642.

KISDY Benedek: Cantus catholici. 1651.

És a nagyrészben ezen alapuló SZEGEDY Ferenc Lénárth püspök énekeskönyve. 1674.

Még a kor primitív zenei ortografiájából is kiütközik ennek az énekeskönyvnek jelzémódja. Ismertetője, BOGISICH Mihály elpanaszolja, hogy nyilván a munka nyomtatásának tartama alatt a hangjegyek egyes nemei, tehát az egyes hangjegytípusok, pl. az egész, fél vagy negyed, már elfogytak s így a későbbi énekek hangjegyzéséhez csak azon típusokat alkalmazták, amelyek még készletben voltak.¹

SZELEPCSÉNYI György: Cantus catholicus. 1672.

ILLYÉS István: Soltári énekek. 1693.

NÁRAY György: Lira coelestis. 1695.

MARÓTHY György: A Soltároknak négyes nótájik. 1743.

Kolozsvári énekeskönyv. 1751.

Debreczeni énekeskönyv. 1778.

Sárospataki dalgyűjtemény. (KULCSÁR. XVIII. század).

Bozóky: Katholikus karbéli kótás könyv. 1797.²

Kiadandónak vélem Szenczi Molnár Albert zsoltárait, bárha francia nótáik GOUDIMEL dallamai, épúgy, mint REGNART dallamait BALASSI Bálint verseivel, amelyekre énekelték,³ sőt a CSOKONAI vagy VERSEGHY szövegére alkalmazott idegen dallamokat is.

Ugyancsak az egyházi zene emlékei közé tartozik ESZTERHÁZY Pál nádor *Harmonia Coelestis* című gyűjteménye, mely 1711-ben jelent meg Bécsben és amely már zenekar kísérettel látja el dalait.

¹ BOGISICH Mihály: Szegedy Ferenc Lénárt egri püspök énekeskönyve. Budapest, 1886.

² A XVI. és XVII. századból való Énekeskönyveinknek ma is legkimerítőbb bibliographiája — bár zenei vonatkozásokat nem érint — ERDÉLYI Pál dolgozata: Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században. — A XVIII. századból való énekeskönyveink bibliographiáját BOGISICH Mihály állította össze (Magyar Egyházi Népelemek a XVIII. századból címmel. M. Tud. Akadémia. Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből. IX k. Budapest, 1881).

³ V. ö. ECKHARDT Sándor: BALASSI Bálint irodalmi mintái. (Irodalomtörténeti Közlemények. 1913. évf.)

A világiak során a *Pomilóczky*-nótát 1505-ből,¹ azután a *Hoffgref*-féle énekeskönyv már említett bibliai, históriai és szatirikus énekei mellett meg kell még említenünk a XVI. századból TINÓDI Sebestyén *Cronicáját*. RAUCH András hódoló kórusát az 1634-iki soproni országgyűlés megnyitására és Sopronban írt egyéb műveit is.

Mindenekelőtt azonban BAKFARK Bálint a XVI. századbeli nagy lantművész két gyűjteményét: az első *Intabulatura Valentini Bacfarci Transylvanus coronensis*, mely 1552-ben jelent meg Lyonban és jelenleg egyetlen egy példányban található Franciaországban, a Haute Seine megye *Vesoul* nevű városkájának könyvtárában és a második: a *Harmoniarum musicarum in usum testudinis factarum tomus primus*, II. ZSIGMOND ÁGOST lengyel királynak ajánlva 1565-ben jelent meg Krakkóban.² BAKFARK Krakkóban megjelent művének antwerpeni utánnyomásából néhány fasciculus az ezredéves kiállítás történelmi csoportjának katalógusa szerint APPONYI Sándor gróf birtokában volt, később azonban eltűnt, mert nemcsak hogy jelenleg nincs a *Nemzeti Múzeum*-ban, amelynek hagyományozta APPONYI Sándor gróf könyvtárát, hanem korábbi katalógusai sem tudnak már róla.³

BAKFARK magyar nemes volt. Magyar uralkodó ismerte föl

¹ CSIKY János: Népzenei feljegyzések a XVI. századból. Ethnografia. 1904. évfolyam.

² BAKFARK Bálint nemzetközi viszonylatban is a XVI. század egyik legnagyobb művésze, egyben legérdekesebb politikai kalandora. Erdélyi szász családból származott. Eredeti neve VALENTIN GREFF. Páduában, a lantművészet egyik leghíresebb olasz centrumában, az erdélyi szászok kedvelt külföldi tartózkodási helyén tanult. Pályafutását SZAPOLYAI János udvarában kezdi, akitől magyar nemességet kap. Ettől fogva nevét VALENTINUS BAKFARK PANNONIUS-nak írja. SZAPOLYAI halála után, IZABELLA királynő ajánlólevelével, a királynő atyjához, ZSIGMOND Ágost lengyel király udvarába ment Krakkóba, ahonnan majd II. MIKSA császár fogja meghívni, de szolgálatába áll gróf FRANÇOIS DE TOURNON lyoni érseknek is. E két utóbbi pártfogójának ajánlotta idézett két önállóan megjelent nagy gyűjteményét, melyek azonban nem eredeti alkotások, hanem korabeli, különböző nemzetiségű mesterek műveinek lantátíratjai.

³ *Az ezredéves kiállítás történelmi főcsoportjának hivatalos katalógusa*. Budapest, 1896. V. ö. még APPONYI Sándor: Magyar vonatkozású nyomtatványok I—II. k. Budapest 1900—1902. III. k. (1923) német nyelven DÉZSI Lajos kiadásában és VÉGH Gyula: *Rariora et Curiosa* gróf Apponyi Sándor gyűjteményéből. Budapest, 1925.

zsenijét. És amikor már régen elfelejtették, a XIX. században, magyar ember, MÁTRAY Gábor nyomozott utána, aki TOPPELTINUS¹ és WALLASKY² nyomán felhívta rá a figyelmet. Pedig ekkoriban még külföldön sem igen foglalkoztak vele. Művei közül egyet, a *D'Amour me plains* címűt, kissé stílustalanul ugyan, vonósnegyes átiratban bemutatatták a magyar fővárosban. BARTALUS István foglalkozott részletesen vele, akit annyira elragadott lelkesedése, hogy a *D'Amour me plains*-ről, amely egy francia népdal parafrázisa, ROGER tollából azt mondja, hogy e darab dallamtémája s az ezt összefűző képLETEZÉSI modor egy leendő magyar klasszikus stíl úttörőjéül szolgálhatott volna! Ha ma talán naivnak is tartjuk BARTALUS hitét, mikor a magyar nemzeti stílust kapcsolatba hozza a XVI. század lantstílusával, mégis föltétlenül a magyar monumentákhoz tartozik BAKFARK Bálint, az osztrákok minden kisajátító törekvése ellenére is. Az osztrákok ugyanis egyszerűen besorozták BAKFARK Bálintot monumentáikba, mégpedig nemcsak azon a címen, hogy a krakkói műve antverpeni utánnyomásának egyik példánya megvan a bécsi udvari, illetve állami könyvtárban — amely esetben hasonló jogcímmel a bajor monumentákban is szerepelhetne BAKFARK, mint-hogy a *müncheni* állami könyvtárban is megvan a kérdéses antverpeni utánnyomás — hanem a magyar nemes nyilván erdélyi szász származása miatt osztrák alattvalónak minősítették: a BAKFARKOT tartalmazó kötetnek címe *Österreichische Lauten-Musik*. Szükségtelen mondanom, hogy a cseh KOCZIRZ Adolf bevezető tanulmányának majd minden sora lenézés Magyarország iránt és kisajátító törekvés BAKFARK Bálinttal szemben.³

E kis kitérés után vegyük fel ismét a monumenták tervezetének fonalát:

¹ TOPPELTINUS (Dr. Lorenz Toppelt): *Origines et occasus Transsylvaniae*. Lugduni, 1667. (Apafi Mihálynak ajánlva), caput III., p. II.

² WALLASKY: *Conspectus Reipublicae Litterariae in Hungaria ab initii Regni ad nostra usque tempora delineatus*. Budaë, 1808.

³ Mulatságos olvasnunk, hogy FLEISCHER Oszkár berlini egyetemi professor BAKFARKOT angolnak mondja. (*Denis Gaultier*. Vierteljahrschrift für Musikwissenschaft. Band II.) — A nagy, nemzetközi Bakfark-irodalomban BARTALUS István dolgozata az egyetlen magyar publikáció.

XVII-ik századbeli emlékeink közé tartozik a rendkívül gazdag tartalmú *Vietorisz-énekeskönyv* (XVII. század vége), mely a virginál muzsikának is érdekes emléke. A magyar virginál muzsika egyik érdekes gyűjteménye még a *lőcsei tabulaturás könyv* is a XVII. század második feléből, valamint a STARK-féle tabulaturás könyv nagyszámú ugyancsak virginálra szerzett táncdarabjaival, melyeket azonban nem betűírással jegyezték le.¹

A XVIII. századból kéziratossá anyaga:

KONCZ Gábor Cantilénái és Liber pro organo-ja, valamint a magyar táncmuzsika emlékei (tapsostánc, boszorkánytánc, lapockástánc stb.).

SOMLAY Miklós litániái. (Lásd *Kájoni*: Organo Missale.)

ROSKOVSKY Pantaleone és CSERMÁK József egyházi szerzeményei. (Nemzeti Múzeum.)

SCHILSON János báró, a zeneköltő titkos tanácsos, hangszeres és énekes művei. (Nemzeti Múzeum.)

Azután VERSEGHY kéziratossá énekeskönyve: *Keresztény ájtatosságok*.

A *Rákóczi-kor zenéje*: a Rákóczi-nóta különböző változatai, a kurucvilág zenei emlékei.

Diáknóták.

A sárospataki *Nóták harmoniájukkal*. (1787—1792) és a *Dávidné soltari*. (1790).²

A magyar mődal első termékei: SCHREIER János, VERSEGHY, SPECH, KOSSOVICH és a többiek dalai.

Régi ujságok zenei mellékletei (*Hadi és Más Nevezetes Történetek*. Bécs, 1791 és a többi évfolyam).

A XVIII. század legjelentősebb magyar symphonikus tehetségének a tolnamegyei FUSZ Jánosnak, valamint DRUZECKINEK, GRASSAL-KOVICH herceg udvari dobosának, művei.

¹ *Tabulatur Johann Jacob Starcken zugehörig, welcher den 3. Dezember 1889 in Gottes Namen den Anfang zum Schlagen gemacht. Gott gebe seinen Segen dazu*. Felfedezője PAYR Sándor egyetemi tanár. V. ö. Dr. CSATKAI Endre id. művét.

² V. ö. HARSÁNYI István és HÓDOSSY Béla: Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézirata. Ethnografia. 1913—14. évfolyam.

PÁLÓCZI HORVÁTH Ádám gyűjteménye: Ötödfélszáz ének, ki a magam csinálmanya, ki a másé. 1813.

Az utána következő TÓTH István-féle gyűjtemény (1832—1843).

A palotás és verbunkós zenei emlékei. A coronatiós és primatialis magyarok representatív típusai.

LAVOTTA, BIHARI, CSERMÁK művei a *Veszprém vármegyei nóták* fogásai, a *Veszprém vármegyei muzsika társaság* kiadásában.

Az *Insurrectio* emlékei. (Katonadalok, indulók.)

RÓZSAVÖLGYI Márk művei.

A magyar dalmű első kísérletei: RUZICKA, BARTAY András, CSÁSZÁR György, DOPPLER, THERN, MOSONYI, ERKEL stb. művei.¹

Itt megjegyezzük, hogy ha a további kutatások folyamán nem kerülnének napfényre az ERDŐDY, BRUNSWICK, PÁLFFY, ÉSZTERHÁZY, VEREBI VÉGH és más családok könyvtáraiból a legrégebb, magyar dalműkísérletek vezérkönyvei, vagy valamilyen zenei anyaga, helyén valónak tartanám legalább a szövegkönyv kiadását, mint például PACHA Gáspár és VERSEGHY Ferenc *A magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* című művét, mely szabadon, SORZ ezredes énekesjátéka után készült.² (Zenei anyaga ismeretlen.) *Pikkó herceg és Jutka Persi* szövegkönyvét stb.

Egyházi muzsikánk XIX. századbeli emlékeit BRÄUER, ENGESSER, MOSONYI és mások műveit és egyéb idevágó kompozícióit.

Szimfonikus kísérletek.

Megrostálva föl kell használnunk FOGARASI János, FAY István gróf, MÁTRAY Gábor és BARTALUS István régi népdalgyűjteményeinek anyagát.

Sorát kell kerítenünk EGRESSY Béni és kortársai dalainak, úgyszintén a legjellegzetesebb csárdákísérleteknek is. A zongorairodalom jellemző termékeinek: WINKLER Angelusnak, József nádor zene-tanárának darabjain kezdve MOSONYI előjátékain át BERTHA Sándor zongoradarabjain SZÉKELY Imre ábrándjaiig.

¹ A *Nemzeti Színház* és *Operaház* eredeti magyar bemutatóinak jegyzékét lásd REICH Gyula, az Operaház gazdasági főnökének összeállításában a Szalon Naptár 1893. évfolyamában.

² V. ö. Császár Elemér: Verseghy Ferenc. Budapest, 1903.

A szabadságharc zenei emlékeinek. (Népdalok, műdalok, indulók stb.)

A magyar népszínmű muzsika típusainak: SZERDAHELYI műveinek.

Ki kell adnunk azonkívül a külföldi könyvtárakban található hungaricumokat, melyek jórésze idegen mesterektől származik így: HECKEL (1562), PAIX (1583), JOBIN (1573), SCHMID (1574),¹ DEMANTIUS (1600), PICCHI (1620), POGLIETTI (1663), HARST Coelestin² (1745) és mások gyűjteményeinek magyar vonatkozású darabjait. Girolamo Diruta *Il Transilvano* című Báthori Zsigmondnak ajánlott művét³ Giovanni Battista SAMMARTINI a Pálffy grófnak ajánlott szimfonáit, (a párizsi konzervatorium könyvtárában).

A magyarországi születésű, de külföldön élő és a külföldi származású, de Magyarországon élő komponisták műveit, így a pozsonyi születésű NEUSIDLEREK, a löcsei SPIELBERG, KUSSER János Zsigmond és BOXHORN, a Nagyváradon Patáchich Ádám püspöknél karmesterkedő HAYDN Mihály János és DITTERSDORF, a Pozsonyban élt HALM Antal, a Budapesten élt BENGRAF, TUTZEK, SCHINDELMEISSER, BARBIERI és társainak nálunk írt műveit.

Azután külföldi zenészeknek magyar történelmi események alkalmából írott művei: mint WRANITZKY, bétsi Musica director symphoniája: *A magyar nemzet öröme II. LIPÓT megkoronáztatásán, öröme Alexandrovna PAVLOVNA nagyhercegnő és JÓZSEF nádor eljegyzésén*, továbbá Kleinheinz és Eberl hasonló tárgyú kompozíciói.⁴

¹ V. ö. még Georg SCHÜNEMANN: Ungarische Motive in der deutschen Musik. Ungarische Jahrbücher. Berlin, 1924, Heft. 2.

² V. ö. HARASZTI EMIL: Magyar huszárok Elzászban. Budapest, 1926.

³ V. ö. Karl KREBS: Girolamo Dirutas Transilvano. Vierteljahrschrift 1892.

⁴ Sinfonie bei Gelegenheit der hohen Vermählung Sr. k. k. Hoheit des Erzherzogs Joseph, Palatinus von Ungarn, mit Sr. k. Hoheit der Grossfürstin Alexandra Paulovna verfasst und dem hohen Brautpaare untertänigst zugeeignet von Paul Wranitzky ersten Orchester-Direktor der beiden k. k. Hoftheater in Wien. 36. Werk. Offenbach bei Johann André. (Szólalomok. Nemzeti Zenede, 6758.) — Grande Partie Concertante pour deux oboes, deux clarinettes en B, deux Bassons et deux corset Cantate. Composée et dédiée a Son Altesse impériale et Royale L'Archiduc Joseph Palatin d'Hongrie par François Xavier Kleinheinz (Nemzeti Zenede, kéziratost partitúra. 6881). — La Gloria d'Imeneo cantata all occasione de Solenne Spozalizio di Sua Altezza Imperiale La Gran Duchessa Alessandra Paolovna con sua Altezza Reale L'Archiduce Giuseppe d'Austria

A magyar monumentákban elméleti műveknek is helyet kell foglalniok. Így, hogy csak egy néhány fontosabb munkát említsek MONETARIUS István, THURZÓ György körmöci kamara grófnak ajánlott elméleti művét a XVII-ik századból, mely egyike Európában az első nyomtatott zeneelméleti műveknek: *Epithoma utriusque musices practice Stephani Monetari Cremnitianus*. Ez a munka megvan a krakkói Jagelló-könyvtárban is.¹ A turócmegyei nemes Dulicsi BULYOVSZKY Mihály *De emendatione organorum oder kurze Vorstellung von Verbesserung des Orgelwerks*. Strassburg, 1680. című művét. Aztán MARÓTHY György értekezései: *A harmóniás éneklésről szóló rövid tantítás és A sóltároknak kóták szerint való éneklése mesterségének rövid summája*. Valamint VERSEGHY rövid értekezései a *musikáról* stb.

Helyet lehetne adni történeti értékű zenetörténeti és zenepedagógiai műveknek, mint GÁTHY István *A kótából klavirozás mestersége*. (Buda, 1801.) című első magyar zongoraiskolájának és MÁTRAY Gábor idézett és száz év előtt összeállított zenei bibliographiájának.

* * *

Ez volna a magyar nemzeti monumenták vázlata. Anyaga sokféle és sokrétű, mert számolni kell Magyarországnak az európai művelődéstörténetében elfoglalt helyzetével, a külföldi zenei áramlatoknak hazánkon való keresztülvonulásával, de legfőképen a magyar zenei ethnikum kialakulásával, amely utóbbi szempont volt

Palatus d'Ungheria etc. composta e dedicata agli augusti sposi del Loro devotissimo ossequiesissimo et obedientissimo Servitore Antonio Eberl. (Nemzeti Zenede, kéziratot zongorakivonat. 6532.) Vezérkönyv a *darmstadti* nagyhercegi könyvtárban. Lásd *Eitner: Quellen Lexicon*. Leipzig, 1900. Band 3. — Die Huldigungsfeier Sr. Kaiserlichen Hoheit dem Erzherzog Joseph Palatinus in aller tiefster Untertänigkeit dargebracht von F. X. Kl. (Kleinheinz) in ganzer Partitur. (Nemzeti Zenede, kéziratot vezérkönyv. 6883.)

¹ V. ö. *Bibliotheca Jagellonica*. Książki o Muzyce od XV do XVII. wieku w Bibliotece Jagiellonskiej. Libri qui ad musicam pertinent usque ad finem XVII saeculi editi ac in Bibliotheca Jagellonica Universitatis Cracoviensis asservati. Catalogus collectus juro Dis *Josephii Reiss*. 1924. című jegyzékét a krakkói egyetemi könyvtár zeneelmélet nyomtatványairól a XV—XVII. századig terjedő időköztől, mely Monetarius művének címlapját hasonmásban is közli. Lásd még: Két XVI. századbeli magyarországi zenészeti író ismeretlen munkái Magyar Könyvszemle. Budapest, 1878. évfolyam.

a döntő: kiválogatása azoknak a műveknek, amelyek feltűntetik a magyar faji tematika lassú benyomulását és térhódítását a magyar műzenében.

Utalhatunk arra is, hogy a magyar zenei monumenták nemcsak a történetírókat, a zenehistorikusokat és általában a zenészeket fogják érdekelni, hanem az irodalomtörténészeket is. Csak egy példát említek: énekeskönyveinknek nem csupán zenetörténeti, de himnológiai, liturgikai és irodalomtörténeti búvárlata sem lehetséges mindaddig, míg a legjellemzőbb típusok nincsenek kiadva zenei magyarázatokkal. A magyar történeti verstan, mely végre NÉGYESY László és HORVÁTH János munkássága óta kialakulóban van, szintén nagy segítségre találhat zenei emlékeinkben.¹ Ha a *Magyar Történelmi Társulat*, melynek nagy és dicső multú, az utóbbi években az egész magyar történettudományt regeneráló működése, a magyar szellem-történet egyre szélesebb köreire terjed ki, lehetővé teszi a *Monumenta Musicae Hungarica* régi ábrándjának megvalósulását, akkor végre valahára a zenei monumentáknak Magyarországon nemcsak multjuk, hanem jelenük és jövőjük lesz. És nemcsak a tudományos kutatás nyer majd új területeket, hanem művészi értékekkel is gazdagodunk, olyanokkal, melyeket a külföld is könnyen meg tud érteni. Közönségünk elidegenesedett ízlését is átformálhatják a magyar muzsika nemzeti érzést árasztó emlékei. A magyar zenetörténetírás tudománya végre kiszabadul majd évszázados vergődéséből, kivált ha a *Magyar Történelmi Társulat* odahat, hogy a fiatal történetírói gárda — a történetet tanuló új nemzedék lehetőleg már az egyetemen — elsajátítva a szükséges szakismereteket, fogékonyságot mutasson a magyar zenetörténet problémái iránt.² Ily módon a *Magyar*

¹ V. ö.: HORVÁTH János: Magyar ritmus. Jövevény versidom. Budapest, 1922. (Olcsó Könyvtár) és NÉGYESY László terjedelmes bírálata e munkáról: Ritmus és verstechnika. (Budapesti Szemle, 1924. évfolyam.)

² Ha ily nagyszabású vállalkozáshoz kezdetben nem is akad elegendő számú magyar szakember, úgy a külföldi tudósok örömeit segítenek. A dicsőséges zenei multtal ékeskedő *Spanyolország*ot a nagyhírű belga zenetudós, GEVAERT figyelmeztette zenetörténeti feladataira. (*Rapport sur l'état de musique en Espagne*. Bulletins de l'Académie Royale des sciences des lettres et des beaux arts de Belgique. Bruxelles, 1852. Tome XIX.) s ugyanő revidálta a spanyol lantművek

Történelmi Társulat a magyar szellemtörténetnek egy igen jelentős területét, mely eddig terméketlen ugar volt, termőtalajjá változtatja, egyúttal dicsőséges nemzeti multunk művészi emlékeit kiemelve a feledés homályából és bekapcsolva a nemzetközi érdeklődésbe, a külföld számára Magyarország kulturális felsőbbségének mindennél könnyebben érthető, döntő bizonyosságát szolgáltathatja.

HARASZTI EMIL.

MORPHY-féle kiadását, mégis a spanyol zenetudomány ma már annyira fejlett, hogy az ibériai félsziget adta a svédeknek azt a zenehistorikust, aki a zenei emlékekben oly gazdag upsalai könyvtárt katalogizálta. V. ö.: Rafael Gordon *Mitjana: En bibliografisk visit i Upsala Universitets biblioteks Musik afdelning.* (Almänna Svenska Bocktryckare Forcningens Neddelanden. Stockholm 1906. no. 9—10.) és: *Catalogue critique et descriptif des imprimés de musique des XVI. et XVIII. siècles conservés à la bibliothèque de l'Université royale d'Upsala. Tome I. Upsala, 1911.*